

Bevezető

A középső bronzkor, hozzávetőlegesen félezer évet felölelő időszakában, a mozaikszerű kulturális képet mutató Kárpát-medencében, a népcsoportonként egyedi anyagi műveltség kialakulása ellenére, olyan általános életmódbeli, társadalmi és gazdasági jellegzetességek kristályosodtak ki, amelyek alapján egységesen „tell-társadalomról” beszélhetünk. Ebben a kulturálisan sokszínű régióban, a mai északkelet-magyarországi és északnyugat-romániai területeket magába foglaló földrajzi térségben egységes irányba mutató kerámia és bronzművészettel fémjelzett kultúrkör alakult ki.

A gazdasági és társadalmi központokként fellépő, erődített, többrétegű központi települések, az ún. tellek körül kialakuló, intenzív mezőgazdaságon és állattartáson alapuló „elő-ázsiai és délkelet-európai gazdálkodási mód”, minden korábbi mértéket meghaladó léptékben alakította a vizsgált régió öskörnyezetét. A rendelkezésre álló erőforrások fokozottabb kiaknázását célzó szigorúbb társadalmi szervezethez, a művészi kivitelezésű kerámia- és bronzművészet és a társadalmi és vagyoni rétegződés ellenére a települések mindvégig megőrizték falusias jellegüket. A vizsgált térségben, széleskörű kapcsolatrendszerrel rendelkező virágzó civilizáció alakult ki.¹

Az Alföld peremterületeit is magába foglaló kulturális és földrajzi szempontból összefüggő térség középső bronzkori kultúráinak kutatása – mondhatni – egyidős a kisebb időbeli eltérésekkel kibontakozó szlovákiai, romániai és magyarországi ősrégészettel. A kutatók hamar felfigyeltek a síkvidéki környezetükből látványosan kiemelkedő „lakódombokra”, valamint az őket alkotó közösségek remekművű, fényezett felületű, spirálmintás vagy árkolt bütykökkel díszített edényművészetére.

A középső bronzkori Otomani-Gyulavarsánd közösségek törzsterületei az Alföld keleti-délkeleti részén terültek el felölelve a Közép-Tiszavidéket, a Nagykarolyi-síkságot, az Ér-, a Berettyó- és a Körösök völgyét.

Az említett népesség térhódítása jelentős etnokulturális változásokat eredményezett a Fehér-Körös és Közép-Tiszavidék közötti területen, többek közt meghonosítva a csontvázas temetkezési rítust is. A korabronzkor végén általánossá vált hamvasztásos-urnás temetkezési szokások azonban tovább élnek a középső bronzkor végéig. Erről tanúskodnak a Nagykarolyi-síkságon és a Nyírség peremvidékén feltárt, kisebb családi temetőként értelmezhető, kettős rítusú (csontvázas/hamvasztásos) sírcsoportok.

A sírokba egy-egy, néha több edényt, az elhunyt társadalmi rangját jelölő (presztízsjavakként értékelhető)

Einleitung

In der mittleren Bronzezeit, die etwa ein halbttausend Jahre umfasst, haben sich im Karpatenbecken, das ein mosaikartiges kulturelles Bild zeigt, trotz der Ausbildung individueller Sachkultur für jede Völkergruppe, solche allgemeine Lebensstil-, gesellschaftliche und wirtschaftliche Charakteristika kristallisiert, aufgrund dessen man einheitlich über „Tell-Gesellschaft” sprechen kann. In dieser vielfältigen kulturellen Region, die heute geografisch auf Gebieten im Nordosten Ungarns und Nordwesten Rumäniens liegt, hat sich ein Kulturkreis entwickelt, der einheitlich in die Richtung von Keramik- und Bronzearbeitung zeigt.

Die wirtschaftlich und gesellschaftlich aufgebauten, verstärkten, mehrschichtigen zentralen Siedlungen, die um die sog. Telle entstanden sind und die auf intensive Landwirtschaft und Tierzucht basierende „lebendig-asiatische und südost-europäische Denkweise”, haben die Umgebung der untersuchten Region umwandelt, solchermassen, dass sie jede frühere Maßstäbe übersteigt. Trotz der zur Verfügung stehenden Kraftquellen, der gesellschaftlichen Ordnung für erhöhte, strengere Förderung, der künstlich entworfenen Keramik- und Bronzarbeiten, beziehungsweise trotz der gesellschaftlichen- und Vermögensverschichtung haben die Siedlungen bis zum Ende ihren ländlichen Charakter bewahrt. In der untersuchten Region entstand eine blühende Zivilisation mit erweitertem System der Beziehungen.¹

In der Region, die auch die Randgebiete der Tiefebene umfasst, die kulturell und geographisch gesehen eine zusammenhängende Region bildet, ist die Erforschung der Kulturen der mittleren Bronzezeit – sozusagen – gleichaltrig mit der Urarchäologie, die sich in der Slowakei, in Rumänien und in Ungarn mit kleineren zeitlichen Unterschieden fast zur gleichen Zeit entfaltete. Die Forscher sind in kurzer Zeit auf die aus der platten Umgebung sehenswert ausragenden „Wohnhügel” aufmerksam geworden, sowie auf die Keramikwaren der Gemeinschaften, die diese Kulturen bilden, mit prachtvoll verzierten Exemplaren, mit eingeglätteten Oberflächen, Spiralmustern oder kannelierten Buckeln.

Die Hauptterritorien in der mittleren Bronzezeit der Gemeinschaft von Otomani-Gyulavarsánd befanden sich im ost-südöstlichen Teil der Tiefebene, umfassten die mittlere Theißregion, die Carei-Ebene, das Tal der Eriul- (Ér), Barcău- (Berettyó) und der Crişul (Körös) Flüsse.

Die Expansion der erwähnten Bevölkerung erbrachte bedeutende ethnokulturelle Veränderungen auf dem Gebiet zwischen dem Crişul Alb (Fehér-Körös) und der

harci csákányokat, bronztőröket, bronzlándzsákat, valamint különböző eszközöket és használati tárgyakat helyeztek. Be kell vallanunk azonban, hogy a kutatás jelenlegi állapotában, alig ismerjük az Otomani-Gyulavarsánd közösségek temetkezéseit. Ha eltekintünk a szakirodalomban fellelhető nagyrészt téves információktól² Otomani temetkezések mindössze hat romániai lelőhelyről ismeretesek.

Mindezek ellenére elmondhatjuk, hogy a Kárpát-medencei őskorkutatás talán egyik legizgalmasabb és legösszetettebb kérdéskörével állunk szemben. A mintegy évtizedes kutatásaink eredményeképpen a figyelmet megragadó, remekbekészült tárgyi leletanyag mellett egy paraszti gazdálkodásmódú, társadalmilag jól szervezett, hierarchikus tell-társadalom képe kezd kibontakozni.

Egy terminológiai kérdés margójára

A kialakulása óta terminológiai zűrzavarral küszködő Otomani-Gyulavarsánd kérdéskör szakirodalmában egyaránt találkozunk az Otomani, -Ottomány, -Ottomány B - és Gyulavarsánd kultúra valamint az Otomani-Gyulavarsánd kultúrkomplexum elnevezésekkel. Nem szándékozunk a terminológiai vita bábeli útvesztőibe kalauzolni az olvasót, de kerülni szeretnénk a szakirodalomban előforduló kifejezések önkényes átértelmezését is. A különböző elnevezések gyakran eltérő időrendi besorolást és tartalmat jelölnek. A kötetben szándékosan használjuk a román Otomani kifejezést ennek magyar megfelelője helyett (Ottomány). Véleményünk szerint az Otomani-Gyulavarsánd elnevezés jeleníti meg legjobban az általunk vizsgált középső bronzkori művelődés lényegét. Az Ottomány kultúra elnevezés a magyarországi kutatók olvasatában egy, a korabronzkorról a középső bronzkorra való átmeneti időszakra jellemző³, vagy egy, a korabronzkor végét és a középső bronzkor elejét felölelő kulturális jelenség⁴.

Nem részletezzük a szlovák-, lengyel- és német kollegák véleményeit az ún. Otomani-Füzesabony kultúra kelet-szlovákiai és dél-kelet-lengyelországi elterjedését illetően.⁵ Az egymásnak gyakran ellentmondó és igencsak vitatható elképzelések elemzése meghaladná az adott kereteket. Véleményünk szerint ez a problematika – a korszak és a tágabb művelődési kör közös jegyei adta hasonlóságokon túlmenően –, elsősorban a Füzesabony kultúra kutatásához kapcsolódik, és nem az Otomani-Gyulavarsánd kultúrkomplexuméhoz.⁶

mittleren Theißregion, unter anderem verbreitete sich auch das Ritual der Bodenbestattung. Am Ende der frühen Bronzezeit allgemein gewordene Sitte der Brandschüttungsbestattung in Urnen leben aber weiter bis zum Ende der mittleren Bronzezeit. Darüber zeugen auf der Carei-Ebene und auf dem Randgebiet der Nyírség aufgedeckte, als kleinere Familienfriedhöfen definierbare Grabgruppen mit doppeltem Ritual (Bodenbestattung/ Brandschüttungsbestattung).

In die Gräber wurden je eins, manchmal mehrere Gefäße, Kriegsspitzhacken, Bronzedolche, Bronzelanzen, sowie verschiedene Werkzeuge und Gebrauchsgegenstände, die den gesellschaftlichen Rang des verstorbenen andeuteten (als Prestigegüter bewertet werden konnten) gelegt. Wir müssen aber einsehen, dass in der vorläufigen Phase der Forschung, die Bestattungssitten der Gemeinschaft von Otomani-Gyulavarsánd kaum kennen. Abgesehen von den größtenteils falschen Informationen aus der Fachliteratur² kennen wir nur sechs Fundstellen in Rumänien der Otomani-Bestattungen.

Trotz all dieser können wir behaupten, dass wir uns vor einem dem wahrscheinlich aufregendsten und komplexen Fragenkreis der Urzeitforschung in der Karpatenregion befinden. Als Resultat unserer jahrzentlangen Forschungen, neben dem großartigen materiellen Fundgut, die die Aufmerksamkeit erregt, beginnt sich das Bild einer gesellschaftlich gut organisierten, hierarchischen Tell-Gesellschaft mit Bauerndenkweise zu entfalten.

Zur Erläuterung einer terminologischen Frage

Zur Fachliteratur des Fragenkreises Otomani-Gyulavarsánd, die seit seinem Entstehen durch ein terminologisches Durcheinander gekennzeichnet ist begegnen wir folgende Bezeichnungen: Otomani, -Ottomány, -Ottomány B – und Gyulavarsánd-Kultur sowie das Kulturkomplex von Otomani-Gyulavarsánd. Unsere Absicht ist den Leser nicht ins babelische Labyrinth der terminologischen Diskussion einzuleiten, wir möchten aber auch die willkürliche Umdeutung der in der Fachliteratur auftretenden Begriffe vermeiden. Die verschiedenen Ausdrücke deuten oft an eine andere zeitliche Einordnung oder an verschiedene Inhalte. Im Band verwenden wir absichtlich den rumänischen Begriff Otomani statt seiner ungarischen Variante (Ottomány). Unserer Meinung nach entspricht die Benennung Otomani-Gyulavarsánd am besten für die Bezeichnung des